

نظریه‌ها و دیدگاه‌های یادگیری

مؤلفان:

دکتر علی پودناغی

(دانشیار دانشکده بیرجند)

لیلا طالب‌زاده

(دانشجوی دکترای روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه الزهراء)

ناهید آرین

(کارشناس ارشد و دبیر آموزش و پرورش بیرجند)

پورشافی، هادی -	سرشناسه
نظریه‌ها و دیدگاه‌های یادگیری / تألیف هادی پورشافی، لیلا طالب‌زاده، ناهید آرین.	عنوان و نام پدیدآور
انتشارات دانشگاه بیرجند، ۱۳۹۵.	ناشر
۲۷۸ ص: جدول، نمودار.	مشخصات نشر
	مشخصات ظاهری
۹-۶-۹۵۶۵۲-۶۰۰-۹۷۸	شابک
یادگیری - روش‌شناسی.	موضوع
یادگیری.	موضوع
مطالعه و فراگیری.	موضوع
طالب‌زاده، لیلا، نویسنده همکار.	شناسه افزوده
آرین، ناهید، نویسنده همکار.	شناسه افزوده
LB۱۰۵۱ / ۹۶۰۱۳۹۵	رده‌بندی کنگره
۳۷۰/۱۵	رده‌بندی دیوئی

انتشارات دانشگاه بیرجند

خدمات نشر: انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد

مشهد، میدان آزادی، پردیس دانشگاه، سازمان مرکزی جهاد دانشگاهی

ص.پ. ۹۱۷۷۵-۱۳۷۶ تلفن: ۳۸۸۲۳۶۷ دفترپخش: ۳۸۸۴۲۲۳۰

www.jdmpress.com

info@jdmpress.com

نظریه‌ها و دیدگاه‌های یادگیری

تألیف: دکتر هادی پورشافی، لیلا طالب‌زاده، ناهید آرین

واژه‌پرداز هاشمی نجفی / لیتوگرافی مشهد اسکندر / چاپ و صحافی چاپ نیکو

چاپ اول ۱۳۹۴ / ۵۵۰ نسخه

ISBN: 978-600-95652-6-9

شابک: ۹-۶-۹۵۶۵۲-۶۰۰-۹۷۸

کلیدی حقوق نشر برای ناشر محفوظ است.

قیمت: ۴۰۰.۰۰۰ ریال

فهرست کلی

بخش اول: تعاریف و تحدید مفاهیم

- فصل ۱. اهمیت، ماهیت و تعاریف یادگیری ۱۵
- فصل ۲. ماهیت ارزش و تدریس ۳۹

بخش دوم: انواع نظریه‌های یادگیری و دیدگاه‌های نو در یادگیری

- فصل ۳. انواع نظریه‌های یادگیری ۷۳
- فصل ۴. نظریه سازنده‌گرایی (ساختن‌گرایی) ۱۲۹
- فصل ۵. نظریه ارتباط‌گرایی ۱۶۵
- فصل ۶. راهبردهای نوین در یادگیری ۱۹۵

فهرست

۵	فهرست کلی
۶	فهرست
۹	پیشگفتار

بخش اول تعاریف و تحدید مفاهیم

۱۵	۱. اهمیت، ماهیت و تعاریف یادگیری
۱۶	۱-۱ مقدمه
۱۶	۲-۱ اهمیت و جایگاه یادگیری
۱۹	۳-۱ تربیت و یادگیری
۲۱	۴-۱ یادگیری، زیربنای آموزش و پرورش
۲۴	۵-۱ مهارت زندگی و یادگیری
۲۵	۶-۱ تعابیر و تعاریف یادگیری
۳۰	۷-۱ یادگیری از منظر استعاره‌ها و سطوح آن
۳۳	۸-۱ عوامل مؤثر بر یادگیری و اصول آن
۳۵	۹-۱ راهبردهای نوین در عصر جدید
۳۵	اصول یادگیری
۳۷	۱۰-۱ نتیجه‌گیری

۳۹	۲. ماهیت آموزش و تدریس
۴۰	۱-۲ مقدمه
۴۰	۲-۲ مسائل اساسی تربیت
۴۱	۳-۲ تعاریف آموزش و تدریس
۴۲	(الف) آموزش
۴۶	(ب) تدریس
۵۲	۴-۲ تعریف جامع تدریس و مشخصه‌های آن
۵۲	۵-۲ نقش تسهیل‌گری معلم
۵۴	۶-۲ تعامل و ارتباط در تدریس
۵۸	۷-۲ آموزش و یا تدریس مبتنی بر دیالوگ
۵۹	۸-۲ مقایسه آموزش، یادگیری و تدریس
۶۱	۹-۲ ارتباط تدریس و یادگیری
۶۲	۱۰-۲ تغییر دیدگاه‌ها در آموزش و یادگیری
۶۴	۱۱-۲ روش تدریس
۶۵	۱۲-۲ فن یا فنون آموزش و تدریس
۶۶	۱۳-۲ طرح کلی مباحث با توجه به مفاهیم کلیدی
۶۹	۱۴-۲ نتیجه‌گیری

بخش دوم انواع نظریه‌های یادگیری و دیدگاه‌های نو در یادگیری

۷۳	۳. انواع نظریه‌های یادگیری
۷۵	۱-۳ مقدمه

۲-۳	جایگاه نظریه‌های یادگیری	۷۵
۳-۳	نظریه در روان‌شناسی و تدریس	۸۱
۴-۳	نقش نظریه‌های یادگیری	۸۱
۵-۳	ریشه‌های فلسفی و تحولی نظریات یادگیری	۸۴
۶-۳	دسته‌بندی نظریه‌های یادگیری	۸۶
۱-۶-۳	رویکرد عینی و تقلیدگرا: تحلیل رفتاری	۸۷
۲-۶-۳	رویکرد ذهنی: ارگانیسمی و ساختاری	۸۹
۳-۶-۳	رویکرد زمینه‌نگر، تاریخی - فرهنگی و زیست‌بوم‌شناختی	۹۲
۷-۳	تقسیم‌بندی کلی از انواع نظریه‌های یادگیری	۹۹
۱-۷-۳	نظریه روانکاوی	۱۰۰
۲-۷-۳	نظریه رفتارگرایی	۱۰۲
۳-۷-۳	نظریه شناخت‌گرایی	۱۰۴
۴-۷-۳	نظریه شناخت	۱۰۸
۵-۷-۳	نظریه اجتماعی-اجتماعی	۱۱۱
۸-۳	مفاهیم کلیدی نظریه یادگیری	۱۱۳
۱-۸-۳	خود-آزمایی، آنا، امداهای آن	۱۱۵
۳-۸-۳	اصول کلی نظر شناخت اجتماعی	۱۲۱
۴-۸-۳	کاربردهای آموزشی نظر اجتماعی-شناختی	۱۲۲
۹-۳	نظریه انسان‌گرایی	۱۲۳
۱۰-۳	نظریه سازنده‌گرایی یا ساخت‌گرای	۱۲۳
۱۱-۳	نظریه ارتباط‌گرایی (پیوندگرایی)	۱۲۵
۱۲-۳	دیگر دیدگاه‌ها	۱۲۶
۱۳-۳	نتیجه‌گیری	۱۲۷
۴. نظریه سازنده‌گرایی (ساخت‌گرایی)		۱۲۹
۱-۴	مقدمه	۱۳۰
۲-۴	ماهیت سازنده‌گرایی	۱۳۰
چند مفهوم اساسی سازنده‌گرایی		۱۳۳
تعاریف سازنده‌گرایی		۱۳۵
۳-۴	مفروضات، اصول و پایه‌های سازنده‌گرایی	۱۳۷
۱۳۸	فلسفه تقریبی رشد	
۴-۴	انواع سازنده‌گرایی	۱۴۳
۵-۴	معلمان ساخت‌گرا	۱۴۷
ویژگی‌های محیط یادگیری ساخت‌گرایانه		۱۴۷
۱۴۹	مقایسه تدریس سنتی و ساخت‌گرا و معلمان ساخت‌گرا	
۱۵۰	ویژگی‌ها و فعالیت‌های معلمان ساخت‌گرا	
۶-۴	اصول کاربرد سازنده‌گرایی برای طراحی آموزش	۱۵۳
۷-۴	الگوهای طراحی آموزشی مبتنی بر رویکرد سازنده‌گرایی (الگوی پنج‌مرحله‌ای)	۱۵۴
۱۵۴	معرفی الگوی پنج‌مرحله‌ای طراحی آموزشی	
۸-۴	سطوح دانش و سازنده‌گرایی	۱۶۰
۹-۴	نقد دیدگاه	۱۶۱
۱۰-۴	نتیجه‌گیری	۱۶۴
۵. نظریه ارتباط‌گرایی		۱۶۵
۱-۵	مقدمه	۱۶۶
۲-۵	عصر نوین یادگیری و دانش	۱۶۶
۳-۵	رویکردهای معرفتی	۱۶۹
۴-۵	تحول ذهنی و یادگیری	۱۷۱
۵-۵	تاریخچه و زمینه ظهور ارتباط‌گرایی	۱۷۳
۶-۵	مفاهیم بنیادی ارتباط‌گرایی	۱۷۴
۷-۵	دانش ارتباطی	۱۷۵
۸-۵	تعریف یادگیری در نظریه ارتباط‌گرایی	۱۷۷

۱۷۸	۹-۵ گره، ارتباط، شبکه و بوم‌شناسی
۱۸۰	۱۰-۵ سطوح شبکه‌ها
۱۸۳	۱۱-۵ اصول ارتباط‌گرایی
۱۸۴	۱۲-۵ طراحی مواد آموزشی و کتاب درسی
۱۸۶	۱۳-۵ ارتباط‌گرایی و مدیریت دانش
۱۸۹	۱۴-۵ جهت‌گیری‌های کلی و کاربرد ارتباط‌گرایی در یادگیری
۱۹۱	۱۵-۵ نقد ارتباط‌گرایی
۱۹۳	۱۶-۵ نتیجه‌گیری
۱۹۵	۶. راهبردهای نوین در یادگیری
۱۹۶	۱-۶ مقدمه
۱۹۶	۲-۶ راهبردهای نوین در عصر جدید
۱۹۷	۳-۶ ماهی: یادگیری مبتنی بر مغز (یادگیری مغز-محور)
۱۹۹	۴-۶ تپ: یادگیری مغز-محور
۱۹۹	۵-۶ نظریه‌ی شناخت مغز و آموزش
۲۰۱	۶-۶ شرایط فیزیولوژیک مغز
۲۰۳	۷-۶ قسمت‌های مغز و ابعاد کارایی آن در یادگیری
۲۰۷	۸-۶ پیش‌شرط‌های فعالیت مغز
۲۱۱	۹-۶ شرایط فیزیکی ارتباط مغز
۲۱۳	۱۰-۶ موسیقی و کارکرد مغز
۲۱۴	۱۱-۶ تأثیر محیط‌های غنی بر یادگیری مغز-محور
۲۱۶	۱۲-۶ طراحی و ایجاد محیط یادگیری رنگارنگ
۲۱۷	۱۳-۶ چگونگی تقویت یادگیری مغز-محور
۲۱۷	۱-۱۳-۶ برنامه درسی
۲۱۹	۲-۱۳-۶ آموزش
۲۲۰	۳-۱۳-۶ سنجش و ارزشیابی
۲۲۰	۱۴-۶ اصول یادگیری مغز-محور
۲۲۴	۱۵-۶ نتیجه‌گیری از اصول
۲۲۶	۱۶-۶ کاربردهای مغز-محور در یادگیری و نقش معلم
۲۳۱	۱۷-۶ دیدگاه هوش‌های چندگانه
۲۳۵	۱۸-۶ خوش‌بینی و خوش‌بینی تحصیلی
۲۳۸	۱۹-۶ خود-کارآمدی معلم
۲۴۰	۲۰-۶ روان‌شناسی مثبت در بافت مدرسه و سرزندگی تحصیلی
۲۴۱	۲۱-۶ فرسودگی تحصیلی
۲۴۱	۲۲-۶ سلیگمن، بانی روان‌شناسی مثبت
۲۴۴	۲۳-۶ شادی و رتبه کشورها
۲۴۸	۲۴-۶ سه قدم به سوی تفکر مثبت
۲۴۹	۲۵-۶ سایر دیدگاه‌های یادگیری
۲۴۹	۲۶-۶ نظریه عصب‌شناختی هب
۲۵۱	نظریه برانگیختگی
۲۵۱	مراکز تقویتی مغز
۲۵۲	نظر هب در مورد یادگیری و تفکر
۲۵۲	نظریه شناختی یادگیری چندرسانه‌ای ریچارد مایر
۲۵۳	انواع پردازش در مدت یادگیری
۲۵۴	اصول مایر برای آموزش چندرسانه‌ای
۲۵۴	فنون (تکنیک‌هایی) برای مدیریت پردازش ضروری
۲۵۵	فنونی برای پرورش پردازش بارآور
۲۵۵	۲۸-۶ پیشنهادهایی برای افزایش بارشناختی
۲۵۶	۲۹-۶ نتیجه‌گیری
۲۵۷	۳۰-۶ پایان کتاب
۲۶۱	منابع

پیشگفتار

یادگیری، یکی از موهبت‌های خداوند است و از نگاه سلبی، از دست دادن این موهبت، فاجعه است. تداوم و تعالی زندگی، وابسته به یادگیری است. یادگیری نیز، ابزار تربیت بوده و رشد و تعالی آدمی مرهون تربیت است. یادگیری بنیان زندگی و قلب هر فعالیت آموزشی و تدریس است. یادگیری در شرایط گوناگون و تحت تأثیر عوامل مختلف اتفاق می‌افتد. بخشی از یادگیری به‌طور هدفمند در محیط‌ها و موقعیت‌های کلاس‌های درس و فعالیت‌هایی که با هدایت معلمان و مدرسان انجام می‌گیرد، اتفاق می‌افتد. از این منظر، تحقق اهداف هر نظام آموزشی (آموزش، پرورش و آموزش عالی) مبتنی بر یادگیری و فرایند تعامل معلمان و فراگیران است.

آموزش و به‌معنای دقیق‌تر تدریس، فعالیت‌هایی در جهت یادگیری و به‌عنوان مهم‌ترین رخدادهای کلاسی، فرایندی پیچیده و چندبعدی است که به گونه ساده‌نگری و ساده‌اندیشی درمورد آن می‌تواند منجر به هدررفت تلاش‌ها، کاهش انگیزه‌ها و امکانات نام آموزشی شود. در نظام‌های آموزشی، آموزش فرایندی است که برای تسهیل یادگیری فراگیران طراحی شده است. مدرسه و کلاس‌های درس، اگرچه تنها مکان برای یادگیری نیست و بسیاری عوامل به‌طور معناداری بر یادگیری تأثیر دارند، اما آموزش و یادگیری، آشکارترین مسئولیت در یادگیری است، در نتیجه فرایند موقعیت‌های یاددهی-یادگیری را باید علمی و خردمندانه طراحی و مدیریت نمود. آموزش و به‌طور خاص تدریس در کنترل معلمان مدیریت‌نمودن، ارتقا و بهبود است. برای بهبود واقعی آموزش باید بر میزان دانش و آگاهی از مؤلفه‌های آن و نیز مشارکت معلمان در ارتقای توان حرفه‌ای آنان افزود. برای تغییر کیفیت آموزش باید معلمان را تغییر داد و از این نظر دفاع نمود که تدریس، مبانی علمی و متقنی دارد که باید فراگرفته شود. تدریس یک «حرفه» است و باید حرفه‌ای با آن برخورد شود. تربیت و همه عوامل و ابزارهای آن چون یادگیری، آموزش و تدریس نیازمند نگاهی حرفه‌ای است. تدریس باید از یک پایه نظری محکم و دانشی سازمان‌یافته و آزمون‌شده نشأت گرفته باشد. اگر یک معلم یا مدرس درصدد ارتقای کیفیت یادگیری است، باید تلاش‌های علمی و عملی را با بنیان و اقدام حرفه‌ای دنبال کند. اگر او خود را کارگردان صحنه آموزش می‌داند، وی باید قادر باشد تصمیمات مؤثری را در نیل به اهداف اتخاذ کند و توان اجرا، مدیریت و رهبری قابل ملاحظه‌ای نیز داشته باشد. نیل به این هدف، مستلزم نگرش، دانش، مهارت و اقدام حرفه‌ای مبتنی بر درک مبانی نظری، شناخت موقعیت و استفاده خلاقانه از دانش در شرایط مختلف تدریس است.

بدون آگاهی و فهم عمیق از تربیت، یادگیری و نظریه‌های یادگیری و آموزش، الگوها، راهبردها و روش‌های تدریس، معلم قادر به شناخت مؤلفه‌ها و عوامل تدریس و در نتیجه، تأثیرگذاری بر یادگیری پایدار فراگیران نخواهد بود. چنین آگاهی‌هایی لازمه دانش حرفه‌ای است. آگاهی معلم از فلسفه و رسالت تربیت، هدف و مقصود آن و همه ابزارهای تربیت، موجب اثربخشی تلاش‌های تربیتی و آموزشی در کلاس‌های درس و فرایند یاددهی-یادگیری خواهد شد. هدف کلاس‌های درس، تسهیل و ارتقای سطح یادگیری است و معلمان نیز هدایت‌کننده یادگیری هستند. آنان باید درک عمیقی از نظریه‌های یادگیری، دیدگاه‌ها و ابعاد کاربردی آن داشته باشند.

در ارتباط با مباحث مربوطه به یادگیری (ماهیت، تعریف، نظریات و دیدگاه‌ها)، کتاب حاضر در دو بخش و به صورت در شش فصل نگارش یافته است.

- بخش اول، دارای فصل است. از آنجا که ذکر تعاریف و مفاهیم، برای تداوم مباحث مهم است در فصل ۱ به تعریف و تحدید مفاهیم «یادگیری» و در فصل ۲ در ادامه تعاریف آن به ماهیت و مفهوم «آموزش» و «تدریس» و تفاوت‌های این دو واژه با یکدیگر و نیز با یادگیری پرداخته شده است.
- بخش دوم کتاب، دارای چهار فصل است. در فصل ۳، ابتدا ماهیت، تفاوت و شباهت نظریه‌های یادگیری و نیز انواع نظریه‌های آموزشی و سپس انواع نظریات در فصول جداگانه‌ای به‌ویژه نظریه‌های یادگیری چون سازنده‌گرایی (فصل ۴) و ارتباطی (فصل ۵) و در فصل آخر این بخش یعنی فصل ۶، برخی از دیدگاه‌های نو در یادگیری، ارائه شده است.

مباحث این کتاب در دوره‌های تحصیلی دانشگاهی از رشته‌های روانشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری و در رشته‌های علوم تربیتی و روانشناسی در دروسی مانند روانشناسی تربیتی، نظریه و روش‌های آموزش، کاربرد تئوری‌ها و اصول یادگیری، نظریات کاربردی یادگیری و روش‌های تدریس پیشرفته مورد استفاده است. امید است مجموع مباحث این کتاب که حاصل مطالعه و دستاوردی تدریس در ترم‌های متوالی دوره‌های کارشناسی و تحصیلات تکمیلی در حوزه یادگیری و تدریس بوده است، مورد استفاده دانشجویان، دانش‌پژوهان، اعضای هیأت علمی، مدرّسان و معلمان و علاقه‌مندان به مطالعه حوزه‌های علوم تربیتی و روانشناسی، قرار گیرد.

بهره‌برداران به از نشستن باطل و گر مراد نیابیم به قدر وسع بکوشم

موجب امتنان خواهد بود، خوانندگان محترم نظرات اصلاحی ارزشمند خود را درباره این نوشتار و قوت و ضعف آن با پست الکترونیکی به نشانی hpourshafei@birjand.ac.ir و یا pourshafei@yahoo.com ارائه نمایند تا با اصلاح و ویرایش مطالب، بازنگاری آن افزوده شود.

لازم می‌دانیم سپاسگزاری صمیمانه خود را تقدیم کنیم به همکاران معزز علمی که با نقد و نظر موجب ارتقای این اثر شدند: دکتر یوسف رضاپور، عضو هیأت علمی دانشگاه تبریز؛ دکتر یوسف ادیب، عضو

هیأت علمی دانشگاه ارومیه؛ دکتر حسین سالاری فر، عضو هیأت علمی دانشگاه بیرجند. از همکاران گروه علوم تربیتی دانشگاه بیرجند که با ارائه نظرات سهمی در ارتقای این اثر داشته‌اند و نیز از دهم‌ها دانشجو و دانشجو-معلمی که در دوره کارشناسی ارشد در کلاس‌های درس با نکته‌سنجی و بازخوردهای لازم بر غنای این کتاب افزودند، تشکر می‌نماییم. امید که حق مطلب ادا شده باشد و اگر کاستی وجود دارد که هست، صبور و خوانندگان محترم را خواستاریم.

مؤلفان همچنین مراتب سپاس خود از معاونت محترم پژوهشی، مدیریت امور پژوهشی دانشگاه بیرجند و کارشناس ساعی این معاونت، آقای ناصر احمدی و ویراستار محترم مرتضی حسینی اسفاد که در مرحله‌ای از نگارش این اثر، رنج بازخوانی متن را بر خویشتن هموار نموده و نیز مدیریت و همکاران انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد را اعلام و برای همه آنان آرزوی توفیق می‌نمایند.

چون آغاز یاد کرد، نام این کتاب، بابان نیز مدیون یاری، یآوری، لطف و الطاف آن ذات بی‌همتا است. پس در نهایت همه سپاس‌ها و سپاس‌ها و سپاس‌ها از آن اوست، از آغاز تا پایان. آن که بزرگ‌ترین مربی است و صفت «رب» زینده آن مربی بلند مرتبه و بی‌همتا است که توفیق را باید از وی طلبید که شرط ادب و رستگاری است. توفیق از خداست. بکجه بر سرست.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

مهرماه - ۱۳۹۴

دانشگاه بیرجند